

**Чурилова Тетяна Миколаївна кандидат юридичних наук,
доцент кафедри судочинства та міжнародного права
Сумського державного університету, м. Суми**

Formed as a result of agrarian reform agricultural production model has an organizational structure provided by the two producers sectors: corporate and individual. The State created the most favorable conditions for the operation and development of large-scale production despite the role and needs of farmers and individual households. Recent legislative changes regarding the formalization of farmers and individual households have given hope for positive developments for recognition at the state level multifunctionality of agriculture.

До питання про аграрний устрій України.

Для будь-якої країни аграрна реформа має стратегічне значення. В Україні реформування аграрного сектору триває майже 30 років. Проте, стратегічна мета реформи: формування реального власника і господаря землі, соціально- економічна розбудова села, вирішення продовольчої проблеми, виведення аграрного сектора економіки України на світовий рівень розвитку - так і залишилась недосягнутою.

Сформовану внаслідок перетворень модель аграрного виробництва навряд чи можна назвати результатом системних дій у рамках певної стратегії. Дуальна організаційна структура представлена двома секторами виробників: корпоративним (агрохолдинги, вертикально інтегровані структури, господарські товариства тощо) та індивідуальним (реальні фермери і господарства населення). За дуальністю приховується нерівноправне становище різних типів виробників. Відносини між ними набувають антагоністичних ознак, що проявляється у монополізації корпоративним сектором ринків ресурсів, особливо фінансових, каналів збуту продукції (ланцюгів доданої вартості), вигідних цін, засобів державної підтримки і впливу на формування державної аграрної політики [1].

Попри це, господарства населення та сімейні ферми забезпечують виробництво понад 50% валової продукції сільського господарства, в тому числі 97% картоплі, 82-86% овочів, плодів і ягід, майже 80% молока, понад 40% м'яса. Крім того, такі господарства є місцем прикладання праці для 80% осіб, зайнятих у сільському господарстві[2].

На протязі аграрної реформи спостерігається державна підтримка та посилення спрямованості на великотоварне експортоорієнтоване виробництво сільськогосподарської продукції, що призвело до суттєвих структурних деформацій.

Модель аграрного виробництва, яка формується та підтримується на державному рівні дозволяє досягти економічного зростання та забезпечити фінансові результати обмеженому колу виробників, діяльність яких не спрямована на створення таких суспільних благ як продовольче

самозабезпечення, економічна база життєдіяльності сільського населення, відтворення селянства і підтримка екологічної рівноваги, які повинні продукуватися в процесі сільськогосподарського виробництва. Між тим, фермерські господарства та особисті селянські господарства, найбільш орієнтовані на створення цих благ, не отримують належного розвитку.

Безумовно, корпоративні структури в агробізнесі мають низку переваг, зокрема, високу конкурентоспроможність, значний експортний потенціал. З іншого боку, агрохолдинги, орієнтовані виключно на отримання прибутку навряд чи будуть зацікавлені у розвитку сільських територій. Крім того, неконтрольний розвиток великого агробізнесу пов'язаний з погіршенням екологічного та санітарного стану сільських територій. Економічно міцні підприємства інтенсивніше використовують угіддя, надають перевагу вирощуванню 3-4 високоприбуткових культур, обмежують ведення тваринництва, наслідком чого є критичний стан земельних ресурсів, погіршення середовища проживання сільських жителів тощо.

Поширення холдингів супроводжується вивільненням працівників сільськогосподарського виробництва і призводить до зростання кількості незайнятого сільського населення, яке поповнює ряди прихованих безробітних, що нібито зайняті в особистих селянських господарствах, але насправді здобувають засоби для існування насамперед на засадах трудової міграції. Реальне та приховане безробіття веде до знецінення людського капіталу та погіршення його якісних характеристик, породжує загальну міграцію населення і подальшу деформацію його статевовікової структури, посилює знелюднення сіл [1].

Таким чином, в Україні фактично сформована модель аграрного виробництва, характерна для латиноамериканських країн. Між тим як для західноєвропейських, північноамериканських і азійських країнах притаманна фермерсько – кооперативна модель.

Створення сприятливих умов для функціонування сімейних фермерських господарств (СФГ) в Україні важливе як для подолання занепаду села, так і для впорядкування організаційної структури сільського господарства відповідно до європейських стандартів[3].

Останні законодавчі зміни щодо формалізації індивідуальних та фермерських господарств дають надію на позитивні зрушення щодо визнання на державному рівні багатофункціональності сільського господарства.

Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» [4] закріплює можливість реєструвати фермерське господарство не лише у статусі юридичної особи, а й у статусі фізичної особи-підприємця (ФОП); надає можливість виокремити із числа зареєстрованих фермерських господарств категорію сімейних фермерських господарств, якій може бути надана додаткова державна підтримка. Згідно зі ст. 8¹, сімейне ФГ без статусу юридичної особи створюється на підставі оформлення голови господарства як фізичної особи-підприємця, та члени сім'ї зобов'язані укласти договір між собою у письмовій формі та посвідчити його нотаріально.

Стимулюючий вплив зазначеного нормативно-правового акту на розвиток сімейного фермерства поки що сумнівний. Адже, «надихнути в нього життя» може лише низка змін до Податкового кодексу щодо диференційованого підходу до оподаткування сільськогосподарських виробників корпоративного типу та сімейних ферм. Мають бути розроблені державні програми підтримки сімейних господарств різної спеціалізації та розміру, розвитку обслуговуючої кооперації, дорадництва, пільгового кредитування, лізингу тощо.

Комплекс заходів щодо підтримки ОСГ і заохочення їх до отримання статусу сімейних фермерських господарств пов'язаний із значним фінансуванням.

Проте іншого шляху збереження села, розвитку сільських громад не існує. Розвиток сімейного фермерства, створення кооперативів, формалізація зайнятості та соціальний захист членів сімейних господарств сприятимуть оновленню людського капіталу села, екологізації сільськогосподарської діяльності.

Висновок. Нерозуміння кінцевої моделі аграрного виробництва на початку реформи, криза управління: стара командно – партійна вертикаль влади була зруйнована, нова – не сформована, відсутність наукового обґрунтування призвели до непередбачуваності результатів. Як наслідок, сформована модель аграрного устрою представлена двома типами виробників, де одні – корпоративні структури – користуються державною підтримкою та іншими перевагами, інші – ОСГ та невеликі фермерські господарства залишені наодинці із проблемами кризового трансформаційного періоду. Законодавчі зміни щодо формалізації сімейних ферм лише перший крок на шляху формування соціоекономічної моделі розвитку аграрного сектору і села. Це буде складний, тривалий, але необхідний процес, де найскладнішим завданням може стати зміна суспільного ставлення до місця й ролі аграрного бізнесу, сімейного господарювання, сільської місцевості, сільських громад у збереженні природноресурсного і людського потенціалу країни.

Список використаної літератури

1. Олена Бородіна, Ігор Прокопа. Яка модель агросектору необхідна Україні? [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/yaka_model_
2. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільських територій в Україні на 2015 – 2020 роки. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/16025>
3. Олена Бородіна, Ігор Прокопа. Підтримка сімейного фермерства: гасла і дії [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/ariculture/pidtrimka-simeynogo-fermerstva-gasla-i-diyi-.html>
4. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення [...] [Електронний ресурс] : Закон України від 31.03.2016 № 1067-VIII – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1067-19>
5. Подолання структурних деформацій в аграрному секторі України: інституціоналізація і модернізація малотоварного сільськогосподарського виробництва / О. М. Бородіна, І. В. Прокопа // Економіка України. - 2015. - № 4. - С. 88-96. - Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_4_12

До питання про аграрний устрій України: матеріали міжнародної конференції, присвяченої 20-річчю створення факультету землевпорядкування, 23-24 вер. 2016 р., Київ, Україна / Національний університет біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2016. – 236 с.